СМОЛЯНСКАТА АНТРОПОНИМИЧНА СИСТЕМА КАТО ЧАСТ ОТ ОНОМАСТИКАТА НА БЪЛГАРСКИТЕ РОДОПИ
(ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА)

Мария Петрова, Ваня Кръстанова, Елена Николова, Мирослав Михайлов, Нина Томова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски", Филиал Смолян

mariasp@abv.bg; vanyakr@abv.bg; elenatn@abv.bg;
mirosmolyan76@abv.bg; ninattomova@abv.bg

Смолянска област е географски и административен район, разположен в централната част на Родопите, до границата с Гърция. Тук по-обстойно са проучвани топонимите в няколко населени места (Ан. Саламбашев, Г. Христов, К. Канев и др.), но липсват цялостни научни трудове върху родопската антропонимична система. Правени са отделни изследвания върху някои родови и фамилни имена. Тук предлагаме някои наблюдения върху личните собствени имена в гр.Смолян след демократичвите промени в България.

Личноименната система на Смолянския регион е част от българската антропонимична система и притежава най-характерните ѝ белези, но в нея могат да се наблюдават и някои специфични особености, които отразяват влиянието на различни регионални езикови и неезикови фактори върху развоя ѝ през определен период от време.

Най-обща характеристика на смолянската антропонимична система стана възможно да се прави след извършената през 2008–2009 г. събирателска и изследователска работа от преподаватели в катедра „Филологически и педагогически науки" при Филиала на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски" в град Смолян, в резултат на която бе създаден „Честотен речник на личните имена в Смолянско"[1].

В речника е представена системата от лични собствени имена в Смолянско, като се посочва тяхната честота и ареал на разпространение през последното столетие (1913–2009). В този план личните имена не се откъсват от естествения им социокултурен и времеви контекст, което е предпоставка за сравнително обективна оценка на влиянието на различните социални, политически и културни промени върху системата от лични собствени имена в Родопите.

[1] вж. Предговор към *Честотен речник на личните имена в Смолянско* (Кръстанова 2010).

Избраният период за проучване не е случаен. Началото му се свързва с най-важното историческо събитие за региона. Според Берлинския договор част от Родопите остават в пределите на Османската империя след официалното освобождение на България през 1878 г. Едва след Балканската война (1912 г.) Родопите окончателно получават своята независимост като част от българската държава.

Събраният корпус от имена обхваща личните собствени имена на 66328 деца, родени през последното столетие. Ексцерпираният материал е от регистрите за раждане (азбучните регистри) на следните общини:
- община Смолян (1914–2009 г.);
- община Девин (1915–2008 г.);
- община Чепеларе (1913–1994 г.);
- община Неделино (1915–1986 г.).

Установени са **4402** лични собствени имена (заедно с фонетичните варианти). От тях **2061** са мъжки имена (на **34509** носители) и **2321** – женски имена (на **31876** носители). С **20** имена са именувани както мъже, така и жени.

Наблюдението върху установените лични имена позволява да се направи обща характеристика на смолянската антропонимична система през посочения период от различен аспект: произход на имената, семантика, образуване, разпространение и пр.

I. По произход личните имена в Смолянско могат да се разделят най-общо на **домашни** (прабългарски и славянски) и **заети**.

Една част от **домашните** имена препращат към ранната българска история – имената на прабългарски вождове и владетели (*Кубрат*, *Северин*[2]), имена на князе и царе (*Асен*, *Аспарух*, *Борис*, *Калоян*, *Крум*, *Пресиян*, *Шишман*). С вероятен *древнобългарски* произход са и имена като *Каньо*, *Хуба* и *Чока*, които вече не се срещат при по-младите. Твърде разнообразни са домашните имена със *славянски* произход, образувани от проста или сложна основа, напр. от ***Влад***: *Влади*, *Владо* и *Владко*, *Владка*, *Владиан*, *Владимир(а)*, *Владислав(а)*, *Владияна*; от ***Слав***: *Слав(к)а*, *Славей(ко)*, *Славен(а)*, *Слави*, *Славо* и *Славчо*, *Славизар*, *Славина*, *Славомир(а)*, *Славян(а)* и др. В повечето случаи вторият компонент при сложните лични имена също е със славянски произход: *-слав, -мир, -мил, -свет, -зар*).

От **заетите имена** в смолянската личноименна система преобладават турските и гръцките.

Имената с *гръцки* произход са преимуществено от празничния християнски календар (*Георги, Димитър, Николай, Тодор* и мн. др.). По-малка част от християнските имена са *староеврейски* (*Захари, Иван, Тома* и др.) и *латински* (*Константин, Максим, Павел* и др.).

Турско-арабските имена представляват съществена част в антропонимичната система на проучвания регион. Много разпространени са *Ахмед, Хасан, Айше, Фатме* и мн. др.

Някои от турско-арабските имена в региона се явяват в различни фонетични варианти (*Исеин*, *Исеи**м***, *Ис**и**ин*, ***Ю**сеин*; *Кадиме*, *К**е**диме*, *К**ю**диме*, *Кадим**я***) под влияние на

[2] От Севар – едно от 12-те имена на владетели, отбелязано в *Именник на българските ханове* (публикуван от руския учен А.Н. Попов през 1866 г.).

родопския диалект поради факта, че майчиният език[3] на по-голяма част от носителите на тези имена е българският, а не турският.

При гръцките имена вариантността е също силно развита, което се дължи на появата на побългарени народни варианти (пълни и съкратени): *Хараламбос*, *Хараламби*, *Хараламбо*, *Харалампи*, *Ламбри*; *Николай*, *Никола*, *Кольо*; *Теодор*, *Тодор*, *Тош(к)о*.

В смолянската личноименна система се срещат имена и от други антропонимични системи в различно съотношение: от *румънски* – *Северин*[4]*/а* (от рум. „суров, строг"), *Секул* (от рум. „силен, суров") и др.; от *немски*: *Алберт*, *Валтер*, *Илзе*; от *руски*: *Алексей*, *Сергей*, *Таня*; от *чешки*: *Зденка*; от *полски*: *Войчех*, от *сръбски*: *Душан*, *Зоран*; от *арменски*: *Кеворк*, *Левон* и др.; от *испански*: *Анхел*, *Елвира*, *Инес* и др.; от *унгарски*: *Ивон*, *Илона*, *Ищван*; от *френски*: *Натали*, *Анаис*, *Жак*, *Антоан*, *Франсис*; от *италиански*: *Джовани*, *Бианка*, *Киара*, *Франческа*; от *английски*: *Едуард*, *Елизабет*, *Крис*, *Кристофър*, *Синди* и др. Имената от английски, френски и италиански език са по-широко застъпени в сравнение с другите западноевропейски имена.

Графика 1. *Процентно съотношение на имената в речника според произхода им.*

В смолянската личноименна система се откриват всички видове лични имена по значение според класификацията на Н. Ковачев (Ковачев 1987).

II. По значение личните имена в Смолянско са:

1. *Пожелателни* лични имена:

- за здраве и дълголетие, напр.: *Здравка*, *Стоян*, *Държан*, *Бидушка;*
- за благополучие и успехи, напр.: *Велик*, *Велмира;*

---

[3] По данни на Националния статистически институт след последното преброяване от 2001 г. 92,23% от населението в Смолянска област е определило майчиния си език като български, а само 4, 13% – като турски (НСИ 2001).

[4] Вж. Янев 2004.

- за развиване на физически качества, напр.: *Белчо*, *Хуба*, *Чара*;
- за положителни душевни качества, напр.: *Безценка*, *Благо*, *Дражил*;
- по названия на дървета, билки и цветя, плодове, животни, напр.: *Божура*, *Върба*, *Карамфил*; *Черешка*, *Ягода*, *Вълко*, *Гълъб*;
- по названия на минерали, метали и др., напр.: *Седеф*, *Златко*, *Свила*;
- по названия на небесни тела: *Звезда*, *Зорница*, *Венера* и др.

2. Лични имена, свързани *с обстоятелства при раждането*, напр.: *Първан*, *Новак* (*„да поднови рода”*), *Ждан* (*„очакван, желан”*) и др.

3. Лични имена по *местности (топонимични)*, напр.: *Девин*, *Мургаш*, *Родопа* и *Родопи*, *Смилян*, *Странжа*;

4. *Защитни* (предпазни) лични имена, напр.: *Запрян* (*„да запира раждане”*), *Гроздан(к)а* и *Гроздинка*, *Сивена*, *Сивка* и *Сивко*, *Люта*.

Най-разнообразна и най-голяма в смолянската антропонимична система е групата на пожелателните лични имена за развиване на физически качества, като при тях се забелязват два пласта – по-стар и по-нов. Така например срещу по-старите *Хуба*, *Хубавица*, *Писанка* (регистрирани от 30–40-те години на XX век) със същата или близка семантика през последните десетилетия се явяват *Нежна* и *Чара*.

III. Личните имена в Смолянско според обазуването

При образуването на личните имена в Смолянско са застъпени характерните за съвременното българско антропонимообразуване типове, които следват общите закономерности на словообразуването изобщо.

При антропонимичното словообразуване в Смолянско могат да се изведат няколко типа:

1. Лични имена от готови лексикални единици (*конверсия*). Изходните думи могат да бъдат от различни класове:
- съществителни, напр.: *Венера*, *Роса*, *Рубин*, *Усмивка*;
- прилагателни, напр.: *Блага*, *Добра*, *Драга*, *Мила*, *Росен*, *Румена*;
- числителни, напр.: *Първан*, *Първолета*.

2. Лични имена, образувани чрез прибавяне на форманти към различни основи:
- *с префикс* са възникнали малко на брой лични имена като: *Преслав*, *Продан*, *Безценка*, *Исвета*, *Асияна*.
- *чрез прибавяне на словообразувателни морфеми* след основата на думата: това е основният начин за образуване на лични имена в разглеждания регион, напр.: *Благ**а***, *Краси**ян***, *Ради**ела***, *Иван**ена***, *Роз**ета***, *Злат**ил***, *Неве**лина***, *Васил**ия***, *Дан**ица***, *Рос**инка***, *Руф**ка***, *Ив**ко*** и мн. др.

3. Сложни лични имена (композити), образувани основно по няколко модела:
- от съществително + съществително: *Златомир*, *Цветомир*;
- от съществително + прилагателно: *Людмил*, *Богомил*;
- от глаголна част + съществително: *Светислав*, *Любослав*, *Хранимир*;
- от прилагателно + съществително: *Благовест*, *Радимир*, *Благомир*, *Светломир*, *Радосвета*, *Живомир*, *Велидара*, *Велислав* и др.;
- от прилагателно + прилагателно: *Радмила*;

- от съществително + глаголна част: *Богдан*, *Цветолюб*, *Миролюб*.

Най-продуктивни са моделите „глаголна част + съществително име" и „прилагателно + съществително име".

4. Двойни/тройни лични имена.

Двойните/тройните лични имена в смолянската антропонимична система са свързани почти изцяло с периода 1991–2009 г. До 1990 г. са регистрирани само 3 двойни имена: *Киния-Флор* в Чепеларска община (1932 г.), *Кун Фридрих* в община Неделино (1917 г.) и *Шинка-Вяра* в Девинско (1940 г). Двойните лични имена са вторично появили се в българската личноименна система, както и в родопската.

В проучвания период се срещат 60 двойни/тройни имена на 48 деца. Класификацията е според произхода на едноосновните им лични имена:

- домашно + домашно: *Вяра-Надежда*, *Баян-Тихомир*, *Шинка-Вяра*;
- домашно + чуждо: *Преслав-Тодор*, *Цветанка-Елисавет*;
- чуждо + домашно: *Анхел-Радослав*, *Мартина-Снежанка*;
- чуждо + чуждо: *Мария-Грация*, *Виктория-Исмералда*, *Антонио-Рикардо*.

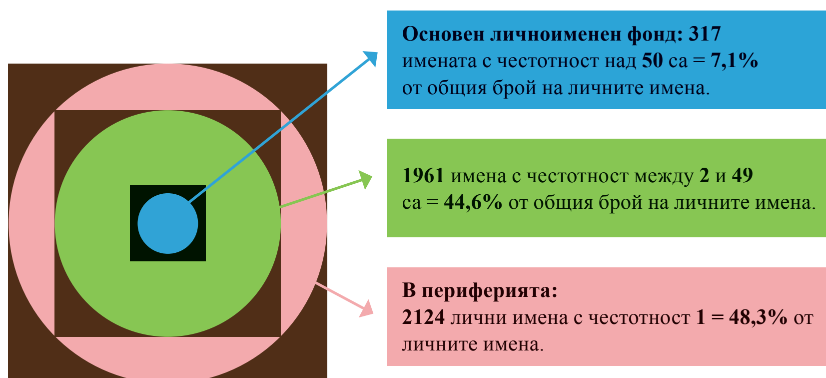
Тройни лични имена за пръв път се срещат през последното десетилетие: *Киара Алексия Леони и София-Анна-Лучия*.

5. Съкратени имена.

В смолянската личноименна система се срещат съкратени форми на лични имена. Съкратените имена са резултат от:

- фонетични съкращения: *Дечо* < *Делчо*, *Щона* < *Стойна*, *Латка* < *Златка* и др.;
- морфологична редукция: *Дана* < *Йордана*, *Верго* < *Вергил*, *Вет(к)а* < *Елисавета*, *Тони* < *Антон*, *Дина* < *Костадина*;
- заемане от чужди антропонимични системи: *Катя*, *Таня*, *Петя*, *Ваня*, *Меги*, *Женя* и др.

IV. Личните имена в Смолянско по честота:

Графика 2. *Личните имена в Смолянско по честота.*

На *Графика 2.* се вижда, че основният личноименен фонд е от неголям процент имена, които са традиционни за региона и имат голяма честота. Събраният корпус от лични имена в проучваните общини през последното столетие позволи да определим кои са най-предпочитаните 10 мъжки и 10 женски имена през различните десетилетия в Смолянска област. Те са представени в две таблици с рейтингова скала за всяко десетилетие.[5]

Представени са **40 мъжки** имена[6], подредени по азбучен ред, като е посочено мястото, което заемат в десетката (от 1 до 10) на съответния хронологичен период.

Само две от имената – *Георги* и *Димитър* – са сред първите десет имена във всички десетилетия, макар и на различни позиции. Имената, които в едно десетилетие имат еднаква честота, са на една и съща позиция върху рейтинговата скала, напр. *Димитър* и *Костадин* заемат осмо място в периода 1913–1920 г.

В основния фонд от лични имена има още 59 мъжки имена, които се откриват във всички десетилетия, но с по-ниска честота. От тях **19** с честотата си заемат определено място от 1 до 10 в ранговата скала само на отделни хронологични срезове (*Александър*, *Асан*, *Атанас*, *Ахмед*, *Васил*, *Владимир*, *Иван*, *Костадин*, *Мехмед*, *Мустафа*, *Никола*, *Николай*, *Петър*, *Рамадан*, *Салих*, *Стефан*, *Тодор*, *Хасан*, *Христо*). Останалите **40** имена се срещат във всички десетилетия, но честотата им е по-ниска и не влизат в рейтинговата листа, т.е. в групата на 10-те най-разпространени мъжки имена по десетилетия).

В рейтинговата листа на женски имена, заемали от 1. до 10. място през различните десетилетия в изследваната база данни, попадат **55 женски имена**, подредени на същия принцип като мъжките имена. От имената в рейтинговата скала само *Мария* се среща сред десетте най-популярни женски имена във всеки хронологичен срез, в повечето случаи на първо или второ място.

В основния фонд от лични имена има още 40 женски имена, които се откриват във всички десетилетия, но с по-ниска честота. От тях само 14 заемат определено място от 1 до 10 в отделни хронологични срезове: *Василка*, *Джемиле*, *Емине*, *Елена*, *Златка*, *Минка*, *Павлина*, *Рада*, *Радка*, *Росица*, *Севда*, *Сийка*, *Фатма*, *Юлия*).

Останалите 26 имена се срещат във всички десетилетия, но честотата им е по-ниска и недостатъчна, за да влязат в първата десетка от имена на някое десетилетие.

През целия разглеждан период от около 100 години първите 15 от най–предпочитаните мъжки и 15 женски лични имена в смолянския регион, които са и с най-голям брой носители, са представени тук в *Таблица 1*.

---

[5] вж. *Приложение 2* на *Честотен речник на личните имена в Смолянско*. Смолян, 2010, 264–268.

[6] Имената от турско-арабски произход във всички таблици и анализи са дадени с по-разпространения им вариант (ако имат такъв).

Мъжки имена	Честота
1. Георги	1050
2. Димитър	876
3. Иван	749
4. Николай	739
5. Атанас	622
6. Васил	586
7. Стефан	554
8. Александър	539
9. Мехмед	535
10. Тодор	507
11. Ахмед	503
12. Никола	481
13. Петър	476
14. Красимир	460
15. Христо	432

Женски имена	Честота
Мария	1223
Фатма	702
Айша	660
Елена	540
Росица	489
Десислава	309
Емилия	300
Емине	292
Рафие	291
Милена	270
Даниела	267
Румяна	255
Сийка	243
Гергана	241
Светла	238

Таблица 1. *Най-разпространени 15 мъжки и 15 женски лични имена в Смолянско за периода 1913–2009 г.*

Анализът на статистическите данни, свързани с личните имена на хората в смолянския регион, отчитането на историческите, политическите, социално-психологическите и културни процеси, протичащи тук през изследвания период, могат да бъдат основа за обективна оценка на развоя на смолянската антропонимична система.

Разнообразяването и обогатяването на смолянската система от лични имена, промяната в статистическите параметри на именника, навлизането на нови имена и отпадането на други са процеси, свързани не само с количествени изменения, но и с качествени промени на смолянската антропонимична система. Въз основа на тези изменения могат да се обособят условно **три периода в развоя** на системата от лични имена в Смолянско през последното столетие. Всеки период е свързан с конкретни исторически, политически или социални промени, които влияят върху местната антропонимична система:

а) *От 1913 до 1950 г.* Постепенното намаляване на турско-арабските имена, което е отражение от освобождаването на Родопите. Част от българите мюсюлмани по собтвено желание заменят турско-арабските си имена с домашни, нехристиянски. Започва процес на разнообразяване и обогатяване на именника.

б) *От 1950 до 1990 г.* Нараства броят на имената от домашен произход. На местна почва, в основата на този процес стоят политически причини – време на принудителна смяна на турско-арабските имена на българите мюсюлмани в региона, при което се избират имена с ясна семантика (предимно с домашна основа), увеличава се броят на сложните имена.

в) *От 1990 г. до днес*. След демократичните промени в България бързо навлизат имена от чужди антропонимични системи, появяват се двойни/тройни лични имена, засилва се процесът на видоизменяне на традициионни имена (*Андонел*, *Иванина*, *Иванеса*, *Мониел*), една част от българите мюсюлмани се връща към турско-арабските имена.

През последното столетие в смолянската личноименна система намират отражение:
- традиционните духовно-ценностни ориентации на обществото, произтичащи от приемствените връзки между поколенията;
- социално ориентираните предпочитания, свързани със степента и силата на етническите и чуждоезиковите влияния в резултат на обществено-исторически и икономически промени;
- вътрешноезиковите процеси, характерни за развоя на българския език през проучвания период.

Смолянската личноименна система е представителна в исторически и съвременен план за развоя на родопската антропонимична система. Периодът, в който е ексцерпиран материалът – близо век, също е достатъчно представителен, за да се покаже развоят на системата от лични имена в региона. Установяването на честотата на всяко име дава възможност:
- да се правят сравнения по десетилетия или обобщено според честотата на имената в смолянската и в националната антропонимична система като цяло;
- да се сравняват по честотност смолянските лични имена с личните имена от други географски и административни райони;
- да се правят съпоставки между личноименните системи на проучваните общини в Смолянско;
- да се конкретизира времето на поява/отпадане на някои лични собствени имена и др.

Направеното изследване може да се разглежда като необходима основа за бъдещи по-задълбочени проучвания в областта на родопската антропонимия и изобщо на родопската ономастика.

ЛИТЕРАТУРА

Кръстанова 2010: Кръстанова, В., М. Петрова, Ел. Николова, М. Михайлов, Н. Томова. Честотен речник на личните имена в Смолянско. Смолян, 2010.

НСИ 2001: Население към 01.03.2001 г. по области и майчин език – http://www.nsi.bg/Census/Mother Tongue.htm (достъп: 05.05.2012).

Янев 2004: Янев, Б. За личните имена от гръцки и румънски произход у българите. В: Научни трудове на Пловдивския университет. Т. 42, кн. 1. Пловдив, 2004, 137–162.

Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie

1/2012

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE
WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
INSTYTUT FILOLOGII SŁOWIAŃSKIEJ
ZAKŁAD JĘZYKOZNAWSTWA SŁOWIAŃSKIEGO

Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie, nr 1/2012 r.

REDAKCJA NUMERU:
Piotr Złotkowski
Kamen Rikev

PROJEKT OKŁADKI I SKŁAD KOMPUTEROWY:
Elitsa Rikeva

ADRES REDAKCJI ZESZYTÓW CYRYLO-METODIAŃSKICH:
Zakład Językoznawstwa Słowiańskiego IFS / Wydział Humanistyczny / UMCS w Lublinie
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4, pok. 428 (nowa Humanistyka)
20-031 Lublin
tel. 0048-81-537-26-52
E-mail: zeszytycm@gmail.com
www.umcs.lublin.pl/zjs

Wersja pierwotna czasopisma: elektroniczna

21-500 Biała Podlaska, ul. Piłsudskiego 24; tel./fax 83 342-69-66; E-mail: pfwt@pfwt.com.pl

ISBN: 978-83-923124-4-4

SPIS TREŚCI